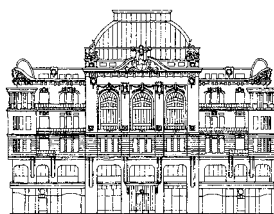

ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ

Зборник радова

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Economic Sciences Committee

ECONOMIC SCIENCES COLLECTION
Book XIV

ECONOMIC CRISIS: ORIGINS AND OUTCOMES

Proceedings
of the Conference
CRISIS: ORIGINS AND OUTCOMES
held at SASA on April 20, 2010

Accepted for Publication at the 10th Session of the Department of Social Sciences
of the Serbian Academy of Sciences and Arts, held on December 14th, 2010
after being reviewed by
Corresponding Member Časlav Očić, University Professors Oskar Kovač,
Mladen Kovačević,
Ljubomir Madžar, Blagoje Babić, Milovan Mitrović, Đorđe Popov and Rajko Bukvić

Editor
Academician
ČASLAV OCIC

BELGRADE
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Одбор за економске науке

ЕКОНОМСКИ ЗБОРНИК
Књига XIV

ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ

Зборник радова
с научног скупа
КРИЗА: ПОРЕКЛО И ИСХОДИ
одржаног у САНУ 20. априла 2010. године

Примљено на 10. скупу Одељења друштвених наука
Српске академије наука и уметности 14. децембра 2010.
на основу реферата
дописног члана Часлава Оцића, универзитетских професора Оскара Ковача,
Млађена Ковачевића, Љубомира Маџара, Благоја Бабића,
Милована Митровића, Ђорђа Попова и Рајка Буквића

Уредник
академик
ЧАСЛАВ ОЦИЋ

БЕОГРАД
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Одбор за економске науке

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
Economic Sciences Committee

**ЕКОНОМСКА КРИЗА:
ПОРЕКЛО И ИСХОДИ**

**ECONOMIC CRISIS:
ORIGINS AND OUTCOMES**

Припрема   Layout
Љубица Танасковић   Ljubica Tanasković

Превод с енглеског   English translation
Александар Павић   Aleksandar Pavić

Штампа   Printed by
Штампарија Издавачке фондације   Štamparija Izdavačke fondacije
Архиепископије београдско-карловачке   Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke
Краља Петра Првог 5, Београд   Kralja Petra Prvog 5, Belgrade

Тираж   Circulation
200 примерака   200 copies

©   ©
САНУ, Београд, Србија   SASA, Belgrade, Serbia

САДРЖАЈ   CONTENTS

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА (УМЕСТО ПРЕДГОВОРА)

Часлав Оцић

1

УВОДНА ИЗЛАГАЊА	INTRODUCTORY LECTURES
ВЕЛИКА ЕКОНОМСКА КРИЗА И ДРЖАВНА ИНТЕРВЕНЦИЈА У МЕЂУРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ Смиљана Ђуровић	7 THE GREAT ECONOMIC CRISIS AND STATE INTERVENTION IN INTERWAR YUGOSLAVIA Smiljana Đurović
ГЛАВНИ ИЗАЗОВ СВЕТСКОЈ ПРИВРЕДИ: ИСЦРПЉИВАЊЕ „ЕВРОПСКЕ ВРСТЕ РАЗВОЈА“ Благоје С. Бабић	27 THE MAIN CHALLENGE TO THE WORLD ECONOMY: EXHAUSTION OF THE „EUROPEAN TYPE OF DEVELOPMENT“ Blagoje S. Babić
ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ	HISTORY
ПРВЕ ТРИ БАНКАРСКЕ КРИЗЕ У СРБИЈИ ДО 1914. Биљана Стојановић	51 THE FIRST THREE BANKING CRISES IN SERBIA BEFORE 1914 Biljana Stojanović
ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА И КОНЈУНКТУРА У ЈУГОСЛАВИЈИ, 1919–1925. Бошко Мијатовић	71 ECONOMIC POLICY AND MARKET CONDITIONS IN YUGOSLAVIA, 1919–1925 Boško Mijatović
АГРАРНА КРИЗА У СРБИЈИ, 1925–1935. Момчило Исић	91 AGRARIAN CRISIS IN SERBIA, 1925–1935 Momčilo Isić
МЕЂУРАТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКУ ИНДУСТРИЈУ	101 INTERWAR INVESTMENTS IN YUGOSLAV INDUSTRY

И ХРВАТСКО-СЛОВЕНАЧКА ПРОПАГАНДА Слободан Вуковић		AND CROATIAN-SLOVENIAN PROPAGANDA Slobodan Vuković
ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ		THEORY
ТЕОРИЈЕ КРИЗЕ – КРИЗА МОДЕРНИХ ТЕОРИЈА Александар Саша Гајић	115	CRISIS THEORIES – THE CRISIS OF MODERN THEORIES Aleksandar Saša Gajić
СВЕТСКА ФИНАНСИЈСКА КРИЗА Оскар Ковач	127	THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS Oskar Kovač
МОГУЋИ УЗРОЧНИЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Љубомир Маџар	141	CONUNDRUM OF THE PRIME MOVERS OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS Ljubomir Madžar
ЕКОНОМСКА КРИЗА: ПОУКЕ ЗА ЕКОНОМСКУ ТЕОРИЈУ И ПОЛИТИКУ Исидора Љумовић и Мирослав Н. Јовановић	159	ECONOMIC CRISIS: LESSONS FOR ECONOMIC THEORY AND POLICIES Isidora Ljumović and Miroslav N. Jovanović
ПАРАДИГМЕ ТУМАЧЕЊА И СТРАТЕГИЈЕ ИЗЛАСКА ИЗ КРИЗЕ 2008. Вера Вратуша	173	THE CRISIS OF 2008: PARADIGMS OF INTERPRETING AND STRATEGIES OF OVERCOMING Vera Vratuša
КРИЗА: НЕОЛИБЕРАЛНА ДИЈАГНОЗА – КЕЈНЗОВСКА ТЕРАПИЈА? Бранка Бујишић	193	CRISIS: NEOLIBERAL DIAGNOSIS – KEYNESIAN THERAPY? Branka Bujišić
СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА: ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ Драгана Митровић	201	THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS: ANOTHER VIEW Dragana Mitrović
САВРЕМЕНА ЕКОНОМСКА КРИЗА: „АУСТРИЈСКО“ ОБЈАШЊЕЊЕ Божо Стојановић	217	THE CURRENT ECONOMIC CRISIS: THE “AUSTRIAN” EXPLANATION Božo Stojanović
ИСТОРИЈСКИ УСУД КАПИТАЛИЗМА: КРИЗА КАО ПОСЛЕДИЦА НЕКОНТРОЛИСАНОГ РАСТА Борис Н. Кршев	231	LE DESTIN HISTORIQUE DU CAPITALISME: LA CRISE EN RAISON D’UNE CROISSANCE INCONTRÔLÉE Boris Kršev

С В Е Т	2 4 5	W O R L D
КРИЗА И/ИЛИ НЕНАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ? Ђорђе Попов	245	CRISIS OR AN (UN)LEARNED LESSON? Đorđe Popov
ПОРЕКЛО АКТУЕЛНЕ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Хасиба Хрустић	259	ROOTS OF THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS Hasiba Hrustić
КРИЗА И КОНВЕРГЕНЦИЈА Живота Ђорђевић	275	CRISIS AND CONVERGENCE Života Đorđević
ФИНАНСИЈАЛИЗАЦИЈА КАО УЗРОЧНИК И МУЛТИПЛИКАТОР КРИЗЕ Рајко Буквић и Часлав Оцић	277	ФИНАНСИЈАЛИЗАЦИЈА КАК ИСТОЧНИК И МУЛТИПЛИКАТОР КРИЗИСА Рајко Буквич и Часлав Оцић
НЕМОЋ МОНЕТАРНЕ ПОЛИТИКЕ У УСЛОВИМА СВЕТСКЕ ФИНАНСИЈСКЕ И ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ Ђорђе Ђукић	293	THE POWERLESSNESS OF MONETARY POLICY UNDER THE CONDITIONS OF THE GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS Đorđe Đukić
ГЕНЕЗА И ПОСЛЕДИЦЕ КРИЗЕ: ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ Драгомир Анђелковић	307	GENESIS AND CONSEQUENCES OF THE CRISIS: THE GEO-POLITICAL ASPECT Dragomir Anđelković
УЗРОЦИ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ И ЊЕНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ Горан Николић	327	CAUSES OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND ITS GEOPOLITICAL CONSEQUENCES Goran Nikolić
Т Р А Н З И Ц И Ј А И С Р Б И Ј А		T R A N S I T I O N A N D S E R B I A
УЗРОЦИ ДУБОКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ У СРБИЈИ Млађен Ковачевић	339	CAUSES OF THE DEEP ECONOMIC CRISIS IN SERBIA Mladen Kovačević
ЕФЕКТИ КРИЗА У СРБИЈИ Снежана Грк	363	EFFECTS OF THE SERBIAN CRISIS Snežana Grk

СВЕТСКОСИСТЕМСКИ АСПЕКТИ КРИЗЕ И СРБИЈА Слободан Антонић	379	WORLD-SYSTEMIC ASPECTS OF THE GLOBAL CRISIS AND SERBIA Slobodan Antonić
АКТУЕЛНА СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА И ТРАНЗИЦИОНА РЕЦЕСИЈА: ИСКУСТВО СРБИЈЕ Властимир Вуковић	391	THE CURRENT GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND THE TRANSITION RECESSION: SERBIA'S EXPERIENCE Vlastimir Vuković
ПОСЛЕДИЦЕ ПРОДАЈЕ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ Александра Смиљанић	405	THE SALE OF THE SERBIAN TELECOMMUNICATIONS INFRASTRUCTURE Aleksandra Smiljanić
СРПСКО ДРУШТВО: КРИЗА, СУКОБИ, РАЗАРАЊЕ И ОПОРАВАК Милован М. Митровић	421	SERBIAN SOCIETY: CRISIS, CONFLICTS, DEVASTATION AND RECOVERY Milovan M. Mitrović
НЕДОСТАЦИ СИСТЕМА КАО ПРЕТЕЖНИ ИЗАЗИВАЧ ГЛОБАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ (2007–2010) Маринко Бошњак	439	SYSTEMIC SHORTCOMINGS AS A PRIMARY CAUSE OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS (2007–2010) Marinko Bošnjak
ПОСЛЕДИЦЕ ЗАКЉУЧИВАЊА СПОРАЗУМА О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ СРБИЈЕ ЕУ Дејан Мировић	451	CONSEQUENCES OF THE STABILIZATION AND ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN SERBIA AND THE EU Dejan Mirović
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ РИЗИЦИ У БАНКАРСКОМ СЕКТОРУ СРБИЈЕ И РЕГИОНА Бранко Урошевић	459	ECONOMIC CRISIS AND GLOBALIZATION RISKS FACING THE BANKING SECTOR OF SERBIA AND THE REGION Branko Urošević
ЕКОНОМИКА ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОГ ЗДРАВСТВА Здравко Шолак	469	ECONOMICS OF POST-SOCIALIST HEALTH CARE SYSTEM Zdravko Šolak

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА (УМЕСТО ПРЕДГОВОРА)

ЧАСЛАВ ОЦИЋ

ШТА ЈЕ КРИЗА?

Загорски сељак Мика Брезовачки 1931:

Каква је та година деветстотридесетпрва! [...]

Такве још није било! [...]

Госпон биљежник – ... – јели ви знате, кај је то криза? [...]

Криза – ... – то вам је, кад ја својег јунца десет пута терам на сејем, а немрем га продати! ... То се зове, бумо рекли, криза! То је моја криза, али то бу и опћинска криза, јер ја небум могел платити својих, бумо рекли, дажбаина! ...

Славко Колар, *Ми смо за љравицу*, Загреб 1936; приповетка „Криза“.

Мајко, зашто је хладно у нашој соби? – Јер нема угљена, сине. – А зашто нема угљена? – Јер тата нема посла. – А зашто тата нема посла? – Јер има превише угљена.

Иван Дончевић, *Људи из Шушњаре*, Загреб 1933.

Да ли простодушна народска (данас је у моди да се каже: популистичка) дефиниција кризе као економске микро-макро *инконируенције* (огромних социјалних, психолошких и моралних трошкова) коју загорски сељак Мика Б. предочава *Јосион биљежнику* 1931. (у јеку Велике кризе) има универзално значење? Које, дакле, важи и за СЕКУ 2008.

Да ли Мајчин опис *нарушавања равнотеже кайиџала и рада* које резултира кризом хиперпродукције представља опште – *йарадоксолошко* – објашњење феномена?

Да ли је криза циклички *йроцес* („логика историје“ *на делу*) или „линеарни“ „диктат“ (*йројект*), тј. историјски инжењеринг, „практични идеализам“ куденхоф-калергијевског типа у коме ће после сламања традиционалних друштава, у постхуманој будућности киборзи заменити Мику Брезовачког и Мајку.

Која је природа најновије глобалне кризе? Да ли је она традиционални конјунктурни феномен или специфична дотад незабележена (готово уникатна) структурна појава?

Да ли је у питању само максимална, али ипак људска, *ауга сафра фамес* (проклета пожуда за новцем) или много амбициозније претензије глобалних демијурга: стварање новог човека или – постчовека?

ТЕШКА ЈЕ ПРАЗНА ТОРБА

Та торба је рукопис зборника *Економска криза: порекло и исходи*. Последњих 6–7 година она је свом тежином притискала савест уредника овог зборника.

Почетком 2010. године у Кнез Михаиловој 35 – на иницијативу чланова Одбора за економске науке САНУ и чланова Друштва за привредну историју – др Смиљана Ђуровић, председница тог (тек основаног) Друштва, проф. др Благоје Бабић, Часлав Оцић, председник поменутог Одбора и научни саветник београдског Института за међународну политику и привреду, састали су се да усагласе нацрте образложења за разговора за округлим столом о светској економској кризи. Тада су не мали број економиста и већина политичара сматрали да је криза већ на издисају. Врло брзо, међутим, очекивања да ће та криза врло кратко трајати почела су да бледе: прва фаза оптимизма потопљена је таласом скепсе – криза се манифестовала као појава дугог трајања. Откуд сад тај (својеврсни) *neverendum*? На то су, поред осталог, требало да одговоре учесници расправе за округлим столом

на тему

ПОРЕКЛО И ИСХОД КРИЗА

Расправу је 20. априла 2010. године у САНУ организовао Одбор за економске науке САНУ у сарадњи с Друштвом за привредну историју у оквиру следећих тематских целина:

УВОДНА ИЗЛАГАЊА	СВЕТ
ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ	КРИЗА, ТРАНЗИЦИЈА, СРБИЈА
ТЕОРИЈСКИ ОСВРТ	ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

После расправе учесници су имали на располагању месец дана да зголове саопштења за зборник радова који је требало да се појави под истим називом као и априлски скуп. У међувремену, Европска академија економских наука и Европски центар за мир и развој УН подстакнути динамичном и корисном априлском расправом у САНУ одлучили су да у октобру 2010. организују округли сто на тему

ЕКОНОМСКА КРИЗА И ЕВРОПСКА РЕШЕЊА?

као својеврсни продужетак и допуну априлског скупа одржаног под кровом САНУ. Овај скуп је требало да скрене пажњу на могућа европска решења глобалне економске кризе. Модератор априлског скупа је замољен да сачини тезе за разговор на овом скупу. Он је (инкорпоришући и тезе с априлског скупа, пре свега, онај део чији је аутор био Благоје Бабић) крајем априла 2010. то и учинио:

Тезе за разјавор на тему
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ЕВРОПСКА РЕШЕЊА?

ПОРЕКЛО И ПРИРОДА КРИЗА

Феноменологија кризе/а
Друштвена и економска димензија
Природа економских поремећаја: рецесија, криза, депресија, ...
Криза хиперпродукције или криза хиперпотрошње?
Кризе тржишне привреде или кризе капитализма?
Универзалне карактеристике – макрорегионалне специфичности?
„Транзиција“ и криза

ПОГЛЕД УНАЗАД

Хронологија криза (привредне кризе у 19. веку; привредна криза 1920–1921. године, Велика економска криза 1929–1933. године; криза стагфлације 1970-их година; енергетска криза 1974; финансијска криза у САД 1987. године и њен одраз на светску привреду; привредна криза у Јапану 1990-их година и поуке за економску политику; Светска криза 2007/8–...): сличности и разлике у узроцима, последицама и антикризним мерама. Спонтани и „плански“ (?) карактер криза.
Могу ли се данас извући неке поуке из ранијих кризних догађања?

ОБЈАШЊЕЊА КРИЗА – РАЗУМЕВАЊЕ ДАНАШЊЕ
СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Теорије привредних циклуса (неокласична школа, кејнзовска школа, марксистичка школа, аустријска школа)
Кондратјевљева теорија дугих таласа
Геокономско виђење економске кризе

УПРАВЉАЊЕ КРИЗАМА

Мере текуће (националне или макрорегионалне) економске политике
Улога међународних финансијских институција и геокономских блокова у управљању кризом
Ривалство или сарадња: аутаркија или светска привреда?

ИСХОД(И) КРИЗА

Криза и промене економско-социјалне структуре становништва
Политичке (глобалне и макрорегионалне) импликације економске кризе
Криза и (не)дељивост безбедности
Криза и интеграциони процеси у Европи

ПОГЛЕД УНАПРЕД

Путеви и методи опоравка од кризе
 Временски хоризонт(и) опоравка: кратак, средњи и дуги рок (монетарна, фискална
 и развојна политика)
 Једно и јединствено глобално решење?
 Макрорегионална („блоковска“) комбинована решења?
 Субевропска и евроазијска решења
 Европска решења у поређењу с америчком антикризном политиком, руским
 антикризним програмом и кинеском стратегијом превазилажења кризе
 Могући (европски) сценарији изласка из кризе (Европа 2020)
 Институционалне реформе и излазак из кризе
 Социјални субјекти динамизације будућег привредног развоја – главни чиниоци
 изласка из кризе

С обзиром на то да се врло брзо показало да нема услова за организовање (међународног) октобарског скупа, модератор априлског скупа узео је слободу да свим учесницима тог скупа пошаље и тезе за планирани октобарски скуп, као својеврсни подсетник, али и путоказ, којим се унеколико проширују и разбокорављају првобитни оквири зборника зацртани горе наведеном шестоделном структуром априлског скупа. То је имало врло позитивно дејство тако да се до краја 2010. на столу уредника зборника нашло тридесетак – редигованих и рецензираних – квалитетних радова, спремних за прелом и штампу.

Тада нико није није могао ни да сања и да ће и зборник о кризи упасти у кризу – кризу објављивања. Покушало да завлада ледено доба постистине, па је и овај наш зборник био жртва замрзавања. Чекање на штампање зборника ипак се није претворило у *neverendum*, тако да су повољне климатске промене у 2018. створиле прилику да се овај сада већ времешни научноистраживачки подухват – издржавши на најбољи могући начин пробу времена – публиковањем приведе крају.

Насупрот томе, изгледа да су слаби изгледи да за нашег живота видимо крај светске економске кризе. Криза је фактички постала перманентно (у сваком случају хаотично) стање на које се треба привикавати. Како? Одговор на ова и друга бројна „кризолошка“ питања могао би да пружи скуп који Одбор за економске науке САНУ планира да организује 2019. године под насловом

СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА: 10 ГОДИНА ПОСЛЕ

Ово је први позив за учешће на том скупу.

ПОСЛЕДИЦЕ ЗАКЉУЧИВАЊА СПОРАЗУМА О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ СРБИЈЕ ЕУ

ДЕЈАН МИРОВИЋ

mirovici@yubc.net

САЖЕТАК: У чланку се анализирају правни и економски ефекти закључивања Споразума о стабилизацији и придруживању између Србије и ЕУ у периоду од 2008. године до 2010. У уводном делу се разматра почетак процеса закључивања Споразума о стабилизацији и придруживању у југоисточној Европи и региону. Затим се разматрају правни аспекти закључивања ССП-а између Србије и ЕУ. Посебан нагласак је на анализирању најважнијег, економског дела ССП-а – Прелазног трговинског споразума. Прелазни трговински споразум се разматра и у контексту новог протекционизма ЕУ и све веће економске кризе у Србији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Србија, ЕУ, Споразума о стабилизацији и придруживању, Прелазни трговински споразум, нови протекционизам

СПОРАЗУМ О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ КАО ВРСТА ПОЛИТИЧКОГ И ЕКОНОМСКОГ УГОВОРА КОЈИ СЕ НУДИ ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Споразум о стабилизацији и придруживању (у даљем тексту ССП) врста је уговора који ЕУ нуди земљама југоисточне Европе: „Од 1999. ЕУ нуди Споразуме за стабилизацију и придруживање. Ова нова врста уговора требало би да свим земљама југоисточне Европе понуди перспективу мира и благостања. Тежишта Споразума о стабилизацији и придруживању су: отварање перспективе за потпуну интеграцију у структуру ЕУ, изгледи за стицање политичког статуса кандидата за приступање ЕУ, унапређење демократије, правне државе, привредног развоја, примерене структуре управе и регионална сарадња, правосуђе и унутрашњи послови, префенцијална трговина, укључујући и могућност успостављања слободних трговинских зона, привредна и финансијска помоћ, као и политички дијалог” [Vajdenfeld i Vesels 2003: 329]. Из овога може се закључити да процес нове врсте интеграције започет у југоисточној Европи има везе и с догађајима на простору бивше Југославије. Уосталом, о том контексту пишу и Вајденфелд и Веселс: „На предлог ЕУ, Г8 је на свом самиту, одржаном у Келну јуна 1999, усвојила Пакт стабилности југоисточне Европе. У њему учествује више од 40 земаља, међу којима су и државе и чланице ЕУ и Г8

(и међународне организације, као што су Уједињене нације, ОЕБС и ЕУ). Пакт стабилности почива на процесу из Ројомона и регионалној поставци, али укључује и друге иницијативе, као што је, на пример, америчка Иницијатива за сарадњу Источне Европе (SECI) из 1996. . Тиме Пакт стабилности представља свеобухватни оквир координације активности међународне заједнице којима је циљ предупређивање криза. ЕУ је у јулу 1999. поставила Немца, Бода Хомбаха за специјалног изасланика за координацију Пакта стабилности. ЕУ преузима посебну одговорност за привредну обнову Косова. Она обезбеђује земљама трговинске преференцијале, ослобађање од царина и укидање количинских ограничења, како би земље поново оживеле трговинску размену” [Vajdenfeld i Vesels 2003: 329].

СРБИЈА И СПОРАЗУМ О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ

Након промене власти 2000, Србија се определила, у економском, правном и политичком смислу за безусловну сарадњу с ЕУ као главним партнером. Тај однос најбоље одсликава реченица која се тако често користи у нашој јавности у последњих десет година: „ЕУ нема алтернативу”. У том контексту, два месеца након једностраног проглашења „независности” Косова (и признања те творевине од стране 18 држава чланица ЕУ), потпредседник српске владе је 29. априла 2008. у Бриселу потписао Споразум о стабилизацији и придруживању Србије Европској унији.

Иначе, текст ССП-а парафиран је 7. новембра 2007. Координатор преговора и саветник у Канцеларији за придруживање ЕУ Владе Србије Владимир Међак је изјавио тим поводом да парафирање Споразума значи да је текст споразума договорен и да се не може суштински мењати, већ да се могу евентуално исправљати техничке грешке [*Privredni pregled*, 8. 11. 2007].

У међувремену, 18 од 27 држава ЕУ од фебруара до априла 2008, признало је самопроглашену државу Косово (након потписивања ССП још неколико држава ЕУ). У том контексту (и пошто се у нашој јавности непрестано говори да ће потписивање ССП донети економско благостање Србији, или да је кауза уговора, у суштини економска), условно се може направити поређење с неким општим правним правилима, као и правилима из облигационог права. Такво поређење је могуће, јер често чисто политички уговори имају значајне економске последице и обрнуто. О томе говоре и одредбе из Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. У члану 62 регулише се престанак или повлачење из уговора због суштинске промене околности. Признање такозване државе Косово управо је таква околност. У члану 47, став 1, наводи се „Држава се може позвати на заблуду у уговору која чини ништавним њен пристапак да буде везана уговором, ако се заблуда односи на чињеницу или ситуацију за коју је ова држава претпостављала да постоји у тренутку када је уговор закључен и који је сачињавао битну основу пристапак ове државе да буде везана уговором”. (Све то постоји у ССП-у). Такође, у члану 49. пише „Ако је држава наведена да закључи

уговор обмањивим поступком неке друге државе која је учествовала у преговорима, она се може позвати на превару која чини ништавним пристанак да буде везана уговором". У члану 50. се наводи: „Ако је изражавање пристанка неке државе да буде везана уговором добијено путем корупције њеног представника непосредним или посредним деловањем неке друге државе која је учествовала у преговорима, држава се може позвати на ову корупцију која чини ништавним њен пристанак да буде везана уговором.” [Крећа и Пауновић 2002: 437–439]. У правном контексту, дакле, може се направити условно поређење с општим правним правилом о „раскидању или измени уговора због промењених околности” (*clausula rebus sic stantibus*).

У правној науци дејство промењених околности се признаје када постоје следећи услови: 1. новонастале околности треба да су такве да отежавају испуњење обавезе једне стране или да се због њих не може остварити сврха уговора, 2. отежаност испуњења, односно немогућност остварења сврхе, треба да буде у толикој мери да је очигледно да уговор више не одговара очекивањима уговорних страна и да би по општем мишљењу било неправично одржати га на снази такав какав је, 3. променама погођена страна не сме бити крива за њихово наступање, односно она не може захтевати раскидање или измену ако је промењене околности била дужна да узме у обзир или их је могла избећи или савладати, 4. промењене околности морају наступити после закључења уговора, а пре истека рока за извршење уговорне обавезе.

Када се сагледају све ове правне чињенице, може се закључити следеће. Опште је познато да је по завршетку преговора о ССП, већина држава ЕУ признала такозвану државу Косово (на почетку 2010. године преко 2/3 ЕУ признаје Косово као државу).

ПРАВНА АНАЛИЗА ПОЈЕДИНИХ ЧЛАНОВА СПОРАЗУМА О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ У СВЕТЛУ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

Већ на почетку ССП [ССП 2008: 3] ЕУ износи да жели да допринесе „политичкој, привредној и институционалној стабилизацији у Србији”. Слично се понавља и члану 1. у коме се наводи да су циљеви придруживања „подржавање напора Србије у јачању демократије и владавине права” и „допринос политичкој, привредној и институционалној стабилности у Србији”. Да је реч о нетачним тврдњама, говори и чињеница да је ЕУ подржала независност такозване државе Косово, и да је тако изазвала огромну политичку напетост у Србији, која је кулминирала падом српске владе. ЕУ на почетку ССП објављује и да узима у обзир „сва начела и одредбе Повеље УН, ОЕБС, посебно оних садржаних у Завршном акту Конференције о европској безбедности и сарадњи” [ССП 2008: 4, 7]. Али, распарчавање суверене државе Србије које спроводи Брисел противно је с основним начелима међународног права на које се позива ЕУ у ССП. Такав закључак произилази из анализе Панајотиса Харитоса: „Одговор на питање о статусу Косова и Метохи-

је је једноставан: Косово и Метохија су део територије Србије. *Своја је њај гео ѡериѡорије Србије ѡравно ѡдложено једино државном суверениѡетиу Србије. На научним основама, ова чињеница се не може осѡориѡи.* Ово је исказано кроз начело суверенитета држава, који чини темељ међународног права. На овом начелу је заснована цела међународна заједница, која је организована у оквиру Уједињених нација, и кроз које се то начело и исказује. У Повељи Уједињених нација (члан 2, став 1) стоји: „Ова Организација је заснована на начелу суверене једнакости свих њених чланова“. Суверена држава сама одређује своје унутрашње законодавство. Ово је на најјаснији начин назначено у Завршном акту Конференције о европској безбедности и сарадњи, потписаном у Хелсинкију 1. августа 1974. од стране великог броја држава, укључујући и бивши Совјетски Савез и Сједињене Америчке Државе. У 1. делу, став први Хелсиншког акта наводи се следеће:

Државе учеснице ће међусобно поштовати своју суверену једнакост и индивидуалност као и сва права која чине и обухватају сувереност, посебно укључујући право сваке државе на правну равноправност, територијалну целовитост и слободу и политичку независност. Оне ће такође међусобно поштовати право друге државе да слободно бира и развија свој политички, друштвени и привредни и културни систем, као и њено право да доноси сопствене законе и прописе“. Аутономија одређеног региона унутар територије једне суверене државе по дефиницији се одређује у оквиру законодавства те државе. Стога се аутономија Косова и Метохије унутар Србије не може поставити на било који други начин осим као аутономија у складу са законодавством Србије. Стога „питање статуса Косова“ не постоји”, закључује Харитос [Харитос 2007: 368–369].

Из претходног произилази да и правна наука показује да ЕУ грубо крши чак и међународно право у целини.

ПРЕЛАЗНИ ТРГОВИНСКИ СПОРАЗУМ И ЊЕГОВО „ОДМРЗАВАЊЕ“ У СВЕТЛУ НОВОГ ПРОТЕКЦИОНИЗМА

Ни у економском смислу, закључивање ССП није донело напредак Србији у периоду од 2008. до почетка 2010. На такав закључак упућују следеће чињенице. Представница за штампу ЕУ комесара за проширење Кристина Нађ је изјавила 6. маја 2008: „На потписивању ССП и Привременог споразума прошле недеље одлучено је да се Привремени споразум примени чим Србија буде остварила пуну сарадњу с Хашким трибуналом” [Танјуг 2008]. Портпарол холандског министарства иностраних послова Барт Ријс је изјавио 11. јуна 2008. године: „Министар Ферхаген је поновио једногласну одлуку ЕУ да се ССП не упућује на ратификацију у националне парламенте, нити да Привремени споразум може да се примењује све док Србија не оствари пуну сарадњу са Хашким трибуналом” [Танјуг 2008].

Иначе, наша јавност није била у прилици ни да види текст Прелазног трговинског споразума (или Привременог споразума) пре потписивања ССП, јер: „У владиној Канцеларији за европске интеграције рекли су нам да текст тог спо-

разума постоји само у електронској форми и да је приређен у посебном компјутерском програму, тако да „због техничких проблема“ није било могућности да га до сада објаве на сајту.” [Полиџика 7. 5. 2008].

Јасно је да је Прелазни трговински споразум економски (и најважнији) део ССП-а. Он се није ни примењивао након закључивања ССП-а; такво „замрзнуто” стање је трајало све до краја 2009. Ипак, Савет министара спољних послова ЕУ је 7. децембра 2009. донео одлуку да се Прелазни трговински споразума са Србијом „одмрзне”. У Прелазном трговинском споразуму се, пре свега, регулише укидање царина у међусобној трговини између ЕУ и Србије. Али, влада у Београду је почетком 2009. одлучила да једнострано примењује Прелазни трговински споразум, иако је то донело губитак од неколико стотина милиона евра буџету Србије, према јавном признању српског министра финансија од децембра 2008. Овакву економску политику српских власти похвалили су из ЕУ. Водећи економиста Европске банке за обнову и развој (EBRD) Питер Сенфеј представљајући Транзициони извештај EBRD-а за Србију у 2009. години констатовао је: „У Извештају посебно наглашавамо посвећеност Србије слободној трговини, уочљиву и из одлуке да унилатерално примени Прелазни трговински споразум с ЕУ. То је храбра одлука Владе Србије, јер подразумева привремени губитак царинских прихода у периоду када укупни приходи падају.” [Полиџика 17. 12. 2009].

Ипак, као што је већ наведено, након 12 месеци једностране примене Прелазног трговинског споразума, и ЕУ је коначно пристала да „одмрзне” Прелазни трговински споразум са Србијом. На скупу под називом „Нова ера на Западном Балкану” одржаном 8. децембра 2009. потпредседник српске владе задужен за европске интеграције, Божидар Ђелић, тим поводом је изјавио: „Сад Србија први пут улази у шестогодишњи уговорни однос с ЕУ(?), а као што се показало, земље с таквим уговорним односом су без изузетка биле земље које су на добром путу да постану чланице ЕУ”. Нешто касније, 19. децембра 2009. у Бриселу, комесар за проширење ЕУ, Оли Рен, нагласио је да ће Прелазни трговински споразум донети Србији добробит, раст извоза и нова радна места. Охрабрена одмрзавањем Прелазног трговинског споразума, истог дана, власт у Србији је објавила и да ће поднети и кандидатуру за чланство у ЕУ.

У читавој тој еуфорији, међутим, занемарено је основно економско питање. Какве користи ће имати грађани Србије од „одмрзавања” Прелазног трговинског споразума с ЕУ? С тим у вези изнето је неколико оправдања: Србија ће (наводно) имати лакши приступ тржишту од 500 милиона људи, па ће из тих разлога у Србији доћи до покретања производње и раста извоза. На први поглед, овај аргумент је тачан. Укидају се и смањују царине од стране ЕУ, биће лакше пословање српским фирмама које извозе у ЕУ. Међутим, прећуткује се да такву могућност Србија има још од новембра 2000. Тада је ЕУ омогућила Србији (заједно с другим земљама Западног Балкана), преференцијални приступ тржишту ЕУ [Уредбе Савета ЕУ... 2000]. То је, у суштини, подразумевало извоз из Србије без царина и количинских ограничења. Те мере су важиле готово за све производа из Србије, (осим неких врста рибе, меса и вина). Међутим, од 2001.

до 2008. није дошло до смањења спољнотрговинског дефицита Србије. Напротив, у периоду од 2001. до 2008. дошло је до огромног раста српског спољнотрговинског дефицита. Само у 2008. спољнотрговински дефицит је достигао 12 милијарди долара. Такође, кумулативни спољнотрговински дефицит у периоду 2001. до 2008. је био преко 50 милијарди долара. Ако се зна да се преко 50% спољнотрговинске размене Србије обавља с ЕУ, онда се долази до закључка да је спољнотрговински српски дефицит порастао управо због једностране оријентације ка ЕУ (или ка тржишту ЕУ). Србија, дакле, није остварила позитивне резултате у трговини с ЕУ у периоду од 2001. до 2008. На такав закључак упућује и чињеница да Србија није успела да у периоду од 2001. до 2008. достигне ниво индустријске производње из 1998, уочи НАТО бомбардовања Србије. Ни незапосленост у истом периоду од 2001. до 2008 није смањена. Управо супротно, повећана је у том периоду када се у се примењивале олакшице у трговини с ЕУ.

У српској јавности су наведене још неке тврдње поводом одмрзавања Прелазног трговинског споразума. Истицано је да ће одмрзавање Прелазног трговинског споразума довести до трајног важења трговинских погодности за Србију. На пример, министар трговине је изјавио 23. децембра 2009. на конференцији за новинаре да ће Србија с ЕУ имати режим слободне трговине који више неће моћи бити суспендован [*Привредни њрејлед* 24. 12. 2009]. На први поглед, и ово је тачно. Уредбом ЕУ бр. 1946/2005 од 14. новембра 2005. године трговинске погодности из новембра 2000. за Србију продужене су до 2010. Али, поново се поставља логично питање: Да ли је важније формално важење трговинских и царинских олакшица или њихова примена у пракси? Тачније, нема никаквог доказа за тврдњу да ће српска привреда успети да оствари у наредном периоду оно што није успевала да оствари у периоду 2001. до 2008. Очигледно упозната с овим, Тања Мишчевић, бивши шеф Канцеларије за европске интеграције Владе Србије, искрено признаје када пише о Прелазном трговинском споразуму 10. децембра 2009: „Сада у потпуности наша роба има приступ тржишту од пола милијарде становника, а бићемо добри колико је та роба конкурентна и одговора стандардима које тражи потрошач у Европи. Дакле, велика могућност, а како ћемо је искористи, зависи у потпуности од нас. Политички значај почетка примене Прелазног споразума је већи.” [*НИН* 10. 12. 2009]. Дакле, политички а не економски значај Прелазног трговинског споразума је доминантан. Али то више нема везе с економијом, реч је о политици. Тачније, о економској политици која, свесно или несвесно, прећуткује чињеницу да су царине другоразредно средство заштите у савременој трговини. Читаве књиге су написане о овим новим околностима у међународној трговини. На пример, у *Нецаринским баријерама у међународној трговини* Предраг Бјелић описује ту нову реалност, посебно када је реч о ЕУ: „Многи извештаји и анализе наводе да је ово економски ентитет који највише користи нецаринске баријере у регулисању трговине с остатком света” [Бјелић 2004: 67]. Такође: „У пракси се стално појављују нови прописи и стандарди”, као и „највећи број ових мера увела је Европска унија, односно њене земље чланице” [Бјелић 2004: 151–152]. О каквим је огромним баријерама реч, показују и подаци које износи Бјелић у вези са Србијом и СР Ју-

гославијом: „И као што прелевмани значајно утичу на смањење југословенског извоза пољопривредних производа у ЕУ, тако и примена субвенција у пољопривреди ЕУ доприноси њиховом великом извозу у СР Југославију и тако негативно утиче на домаћу пољопривредну производњу” [Бјелић 2004: 246]. Даље: „У погледу техничких баријера међународној трговини, приступ тржишту ЕУ је знатно отежан. Ако се зна само да је ЕУ, и њене државе чланице, у периоду од 1995, од када евиденцију води Светска трговинска организација (WTO), па до 2001. године увела око 14.000 нових техничких прописа и стандарда, може се само претпоставити колику баријеру у трговини креирају технички прописи и стандарди.” [Бјелић 2004: 247]

Нови протекционизам се, дакле, гради помоћу нецаринских баријера. За то, пре свега, имају могућности велики и богати. Или ЕУ, пре свих. Сиромашним земљама као што је Србија остају царине, као „последња линија одбране” домаће производње. Међутим, помоћу фразе о слободној трговини и наметања политичког и штетног уговора какав је Прелазни трговински споразум, (и ССП у целини) и та заштита се укида. Зато расте спољнотрговински дефицит у Србији, као и незапосленост. Зато је економска криза у Србији све већа. Из тих разлога индустријска производња не може да достигне 1998. годину. Све то, упркос чињеници да је још од 2000. Србија у наводном режиму слободне трговине с ЕУ. Зато не може бити ни говора о некаквој фер трговини између ЕУ и Србије. Српски грађани у том контексту треба да посматрају правне и економске односе између Србије и ЕУ након закључивања Споразума о стабилизацији и придруживању.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бјелић П. (2004). *Нецаринске баријере у међународној трговини*, Београд: Прометеј.
- Вујић Т. *Политика*, 17. 12. 2009.
- Крећа М. и М. Пауновић (2002). *Практикум за међународно јавно право*, Београд: Досије.
- НИН*, 10. 12. 2009.
- Панајотис, Х. (2007). *Косово и Метохија: прошлости, садашњости, будућности*: Зборник радова с међународног симпозијума одржаног у Београду од 16–18. марта 2006. године. Ур. К. Михаиловић, Београд: САНУ.
- Споразум о стабилизацији и придруживању, према верзији објављеној на сајту Канцеларије за придруживање ЕУ. 2008.
- Танјуг 6. 5. 2008:
- Уредбе Савета ЕУ бр. 2007/2000 од 18. 11. 2000. године и 2563/2000 од 20. 11. 2000. године
- Чпајак Б. *Политика*, 7. 5. 2008.
- Privredni pregled*, 8. 11. 2007.
- Privredni pregled*, 24. 12. 2009.
- Vajdenfeld V. i V. Vesels. (2003). *Evropa od A do Š*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer.

CONSEQUENCES OF THE STABILIZATION AND ASSOCIATION AGREEMENT
BETWEEN SERBIA AND THE EUROPEAN UNION

DEJAN MIROVIĆ

mirovici@yubc.net

SUMMARY: The article analyses the legal and economic effects of the Stabilization and Association Agreement between Serbia and the European Union in the period between 2008 and 2010. The introductory part deals with the beginning of the process of reaching Stabilization and Association Agreements in Southeast Europe and the region. This is followed by an analysis of the legal aspects of the SAA between Serbia and the EU. Special emphasis is placed on analyzing the most important, economic part of the SAA – the Interim Trade Agreement, which is also considered in the context of the EU's new protectionism and the growing economic crisis in Serbia.

KEY WORDS: Serbia, EU, Stabilization and Association Agreement, Interim Trade Agreement, new protectionism